

F. Bátor Gyopár

Hervay Gizella *Reggeltől halálig* című kötetéről

Hervay Gizella neve gyakran elhangzott a családukban, hiszen személyes ismeretség is fűz minket hozzá: 1954-ben anyai nagymamám, Biró Mária szobatársa volt a kolozsvári Bolyai Tudományegyetem internátusában, a Marianumban.¹ Íme egy részlet nagymamám megemlékezéséből: „Az egyetemen a tantárgyak különlegesek voltak, csak a marxizmussal nem voltam kibékülve. Mi, elsőévesek a 35. hálóban laktunk. Egyformán ágrólszakadtak voltunk. Pénzünk, ruhánk minimális. Hangulatunk ragyogó. Magyar, orosz, matek szakosok vegyítve jogászokkal, jó társaság. Hervai² Gizi is köztük volt. Szerettem hallgatni, ha szülőföldjéről beszélt. Összetartó csapat voltunk. Ha közülünk valaki találkozásira készült, a többi felruházta, hogy ne látszódjék a szegénysége.”³ Hervay Gizella tragikus életútját⁴ már kisgyermekként ismertem, a Kobakról szóló mesékkel a Napsugár gyermekirodalmi lapban találkoztam. A *Kobak könyve*⁵ 1966-ban jelent meg, akárcsak a *Reggeltől halálig*⁶.

A kötet áttekintésekor a dimenzionalitás szempontját választottam, azt kívánom bemutatni, hogy milyen módokon reprezentálódik a tér, az idő és a társadalom. Kiindulópontom a címadó vers, mely kapcsán felmerül az az egyszerű kérdés, hogy vajon értelmezhető-e a kötet olvasókulcsaként. A *Reggeltől halálig*⁷ című versben a szabadság és a rabság közötti ellentét „tánca” (lásd a *Tánc*⁸ című verset) bontakozik ki. Az ellentét nemcsak a két fogalom között jelenik meg, hanem a kifejezés módjában is. A „Szabad vagyok!” egyszerű felkiáltás

1 Ma a Babeş–Bolyai Tudományegyetem Bölcsészkarának az épülete, Kolozsvár, Horea utca 31.

2 A *Hervai* név nem elírás, hanem feltételezhetően a korszak szokásrendjével magyarázható módosítás. 1954-ben az Utunk folyóiratban például ugyancsak *i*-vel jelenik meg a családnév: HERVAI GIZELLA, *Biró Panna*, Utunk 1954/11., 3.

3 BIRÓ MÁRIA, *Emlékek*. Kézirat, Biharvajda, 2022.

4 Az életrajz áttekintését lásd: BALÁZS Imre József, *Hervay Gizella. Kisonográfia*, Kriterion, Kolozsvár, 2003, 171–172.

5 HERVAY GIZELLA, *Kobak könyve*, Ifjúsági, Bukarest, 1966.

6 HERVAY GIZELLA, *Reggeltől halálig*, Irodalmi, Bukarest, 1966.

7 *Uo.*, 17–18.

8 *Uo.*, 124.

a rabság különböző lehetőségeivel társul: „Szabad vagyok! / Reggeltől halálíg ezt kiabálom.” – a szabadság végtelenített igazolása, mint egy életfogytig tartó rabsággént jelenik meg. A következő sorban a „rács” egyértelművé teszi az ellentétet: „Szabad vagyok! / Napfény rácsait rázom.” Hervay Gizella írásaiban gyakran előfordulnak József Attila-i párhuzamok.⁹ Ez a sor az *Eszmélet* című vers 8. szakaszát idézi: „[...] S hát amint fölállok, / a csillagok, a Göncölök / úgy fénylenek fönt, mint a rácsok / a hallgatag cella fölött.”¹⁰ Alkalmasint nemcsak a tartalom, hanem a keretes szerkesztés is – mint általános költői megoldás – hasonlóságként jelenik meg. Az *Eszmélet*ben a keretet a nappal és az éjszaka ellentéte képezi, Hervaynál a keret a strófák ismétlése által valósul meg. Ennélfogva nyílik lehetőség a vers keretes olvasatára is, melyben a harmadik szakasz „Halál rácsa a számon!” sora a hetedik szakasz „Éles kard kivont életem.” sorával állítható relációba, melyekben a „halál” és a „rács”, a „kard” és az „élet” kiélezett ellentéteként jelenik meg. A negyedik szakasz „Szögesdrót-szerelem szememben.” sora és a hatodik „Ellenem vonul a félelem.” sora sajátos képet idéz, mintha a „szögesdrót-szerelem” szolgálna pajzsként a „félelem”-mel szemben. A „szögesdrót” ugyanakkor negatív jelentéstöltettel rendelkezik: a szerelmet rabsággént tünteti fel. A mű központi helyét elfoglaló ötödik sor az ellentétek feloldásaként és magyarázatoként tűnik fel: „Századok sziszegnek szívemben!” A kötet egyik olvasati kulcsaként én ezt a sort emelném ki, s a következőkben a kötet azon versei közül szemelgetek, melyekben az idővel, az egyetemes/kollektív múlttal, történelemmel kapcsolatos gondolatok, látomások kerülnek elő.

A *Reggeltől halálíg* című verset az *Emléktelenül*¹¹ és az *Álom a történelemben*¹² című versek ölelik körbe. Az „Emléktelenül / ebben a húszezer éves jelenben” kezdetű vers az egyetemes tudatalattit foglalja egybe, melynek során a föld teremtésétől indulva az emberiség általános, generációkon átívelő történésein keresztül érkezik meg a közelmúlt jelenébe: „Emléktelenül, / ebben a húszezeréves jelenben, / kezemben kő volt, atomok, / atomok nyitott kezemben. / Sugárzó kezem, merre vagy? / Sugárzó világ kezemben. / Sugárzó bolygóm, merre

9 BALÁZS, I. m., 46.

10 JÓZSEF ATTILA, *Eszmélet* = JÓZSEF Attila *Összes költeménye*, 1934, 288, <https://mek.oszk.hu/00700/00708/00708.pdf>

11 HERVAY, I. m., 15–16.

12 Uo., 19–20.

vagy? / Sugárzó szerelem, te ments meg!” A sorok minden bizonnyal a kötet megjelenéséhez képest húsz évvel korábbi atombomba-támadásokra utalnak. A megoldást, feloldozást, megmentést itt is – akárcsak a *Reggeltől haláligban* – a „szerelem” hozhatja el, de kérdés marad, hogy a „szerelem”-nek melyik változata. A vers erejét a benne összefoglalt „húszezer év” eseményeinek a sűrítése adja, a képek gyors egymásutánisága ugyanis meghatározza a vers dinamikáját. A vers értelmezhető akár az egyetemes emberi élet halála előtt lepergett filmjeként is. Az *Álom a történelemben* című versben az egyetemes emlékezetet (vagy emléktelenséget) felváltja az egyéni múlt áttekintése, mely az álomban valósulhat meg: „az alvók biztonságával gondolom végig / tágra nyílt szemű életem”. Az egyetemes történet és az egyéni élettörténet kapcsolata a *Történelem tenyerén* című versben válik explicitté: „Lám, a történelem tenyerén / összezsugorodik az emberi fájdalom, / összezsugorodik a végtelen egyéni fájdalom.” A történelmi versek közé tartozik a *Gondolatok Anne Frankról*¹³ című vers is, melyet az „*Anne Frank naplója*” című film margójára írt. Ez a vers is keretes szerkezetű, az első szakasz a „szerelem” szó betoldásával ismétlődik meg a vers végén: „Az embertelenségről semmi sem vall / megrendítőbben és pontosabban, / mint a gyermeksikoly-szerelem.” A „szerelem” itt is feloldozásként jelenik meg, de ez egy másfajta szerelem, talán a „gyermeksikoly” mögött álló életigenlő szerelemé. A vers egyébként számos kötőjellel összekapcsolt szót tartalmaz, melyek így a tartalom tömörítése által válnak komplex képekké: „bakancs-szívű hadsereg”, „szögesdrót-gondolatok hadserege”, „halálfej-hadsereg”, „kék-eres halánték”, „szárnyaló sirály-gondolatai”, „virág-fehér mosoly”, „emlék-sikoly”. A „szögesdrót-gondolat” – mely egyértelműen a munkatáborokra utal – ismét felidézi a kötet címadó versét („szögesdrót-szerelem”). A két költői kép egyféle azonosulást sejtet, melyben Hervay anyaként tekint a fiatal Anne Frankra. Az *Anne Frank*-vers két másik verssel alkot bokrot, melyeket a festészet ihletett: *A Derkovits-kiállításon*¹⁴ és *A Ţuculescu-kiállításon*.¹⁵ Az anya-gyermek kapcsolat a *Derkovits* versben ugyancsak a történetiséggel összefüggésben jelenik meg: „Piros kendőbe köti gyermekét az anya, / piros kendőbe kötve viszed / a világ álmait – a jövőbe – haza. / Ujjaid oly gyengéden fogják a könyvet Marx portréja alatt, / ahogy a nagymama

13 Uo., 23–24.

14 Uo., 20–21.

15 Uo., 22.

merev ujjai közt a kiskanalat, / hogy nőjön a gyermek.” A „piros kendő” egyrészt utalhat a magzati lét oltalmazó színére, a versben ugyanakkor egyértelmű a politikai-ideológiai meghatározottság, mely a gyermek álmait és jövőjét is meghatározhatja. A gyermek nem csupán az egyéni, hanem a kollektív jövő hordozója is. A *Țuculescu*-vers utolsó szakaszát idézem, melyben az idő végtelenségével kapcsolatos gondolatok fogalmazódnak meg; s a művészet az, mely beláthatóvá teheti az évezredek: „Pillangó-tenyerű ember indul, / eljátszadzik évezredekkel. / Egy képet fest, és két sarkában / két nap egyszerre kel fel.” A kiállítások ihlette versek hüpoptipoziszként is olvashatók, mely alakzat intermedialis váltás eredményeként egy konkrét kép nyelvi megformálását jelenti.¹⁶ Felvetődhet a kérdés, vajon e két Hervay-vers csak egy-egy festményre, vagy a kiállítás több darabjára is vonatkozik? Vajon lehet-e ezekre a versekre a festménykiállítás térképeként tekinteni?

E ponton fordulok a tér dimenziójának a kérdésköréhez. Számos kérdés megfogalmazható, mindenekelőtt, hogy miként formálódik meg a kötet lapjain a tér élménye, milyen helyek jelennek meg, illetve milyen élmények, jelenségek köthetők a különféle terekhez. Mint ahogyan az idő síkján is megjelenik a végtelenség („húszezeréves jelen”), úgy a tér is végtelenített. Az *Űrhajósként, magányosan*¹⁷ című vers, szakítva, de nem elfeledkezve a földi élet történetiségbe ágyazottságáról, megérkezik a végtelenbe:

Századom ege alól, gondjaink nehézkedését legyőzve,
 űrhajósként kiröppen néha egy-egy gondolatom –
 oly védtelenül, magányosan és csupaszon,
 ahogy valamikor villámló ég alatt állt az őseMBER –
 és mégis olyan különös új szemmel
 nézek szét az ismeretlen tereken,
 mintha tekintetemben villámlana a végtelen.

A vers illeszkedik az erdélyi líra azon versei közé, melyek a területi átrendeződést követően ingoványosnak érzik maguk alatt a talajt, s inkább az idegenség és a megismerhetetlen felé fordulnak.¹⁸ S mivel

16 TARNAY LÁSZLÓ, *Az esztétika tapasztalati alapja*, Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar, 2011.

17 HERVAY, I. m., 15–16.

18 Vö. KARÁCSONYI ZSOLT, *Az idegen kép. Űr és idegenség a magyar lírában*, Bárka 2014/5., 57–59.

e kötet nem is az otthonos erdélyi közegben, hanem Bukarestben születik, a kirekesztettség érzete még inkább kiélezett lehet, s a végtelenség jelentheti inkább a szabadságot. A végtelenség tehát az eddigi szerelem mellett ugyancsak feloldozást adhat. Értelmezhető-e ez a vers a költő ars poeticájaként? A költő a hétköznapi valóság fölül emelkedve, „úrhajósként” saját korának a terhei alól szabadítja ki a gondolatait. Az „ismeretlen terekben” ugyanakkor a gondolatok új dimenzióba kerülve a magánnyal szembesülnek. Az ismeretlen végtelen egy perspektívaváltással a szemben rejtőzködő mindenség teheti ismerőssé. A „kint” és a „bent” sejtelmes találkozásának lehetünk a tanúi. Hervay későbbi írásaiban is megjelenik ez a találkozás, az *Úrlap*¹⁹ kötet *Hold* című versében olvashatjuk a következő sorokat: „Feljön a nap odakünn / és lemegy idebent.” A *Kobak harmadik könyvében*²⁰ a *Rakéta-mese* gyermeki egyszerűséggel tárja elénk a végtelenség tapasztalatát. A történetben Kobak egy rakétára vágyik, de Gabika kapja meg azt. Kobak végül papírból készíti rakétát, s a kalandozás során Gabika rakétájával ellentétben, aki mindent fel akar robbantani, ő beszélgetni és énekelni akar a földgömbbel és a földgömről: „– De az én rakétám repül és énekel! – Nagy dolog. Jön az én rakétám és – bumm – felrobbantja. – De az én rakétám beszélget a földgömbbel. Reggel azt mondja neki, hogy »Jó reggelt, földgömb!«, és akkor a földgömb pördül egyet örömeiben, és a tengerekből kiintegetnek a halak az uszonyukkal. És a tengericsikók kidugják a fejüket. [...]”²¹ A mesében a rakéta nem pusztán játék, hanem a valóság és a képzelte, a föld és a végtelen közötti mediátor. A mediátort ugyanakkor jó és rossz szándék egyaránt vezérelheti. A mese így végződik: „– És akkor jön az én rakétám, és – sutty! – lekaszabolja a tengericsikók fejét! – Unalmas vagy – mondta Kobak, és – puff! – kiütötte Gabika kezéből a rakétát.”²² A képzeletből, a végtelenségből visszatérve Kobak rakétája már nem képes az ének módszerével győzedelmeskedni, itt a támadás eszközével kénytelen helytállni a valóság rendjében.

Visszatérve tehát a földre, tekintsük át a kötet azon verseit, melyek konkrét, immár ismerős földi helyszíneket idéznek fel. A *Táj*²³ című vers a magyarság többségének számára ismeretlen tájat, Dobrudzsát

19 HERVAY GIZELLA, *Úrlap*, Kriterion, Bukarest, 1973.

20 UŐ., *Kobak könyve*, Kriterion, Bukarest, 1973.

21 Uo., 125.

22 Uo.

23 HERVAY, *Reggeltől halálig*, 117.

eleveníti meg. A vers ugyanakkor, túlmutatva a tájleírás klasszikus módozatain, általuk igyekszik megfogalmazhatatlan érzéseket képekben megfesteni. A vers kezdetén képek sora halmozódik: „Nézem a nyitott ablakot, / a tó fölött kék fényben a pengeblokkokat, / a víz és az út és a fák mind sürgetnek, nyugtalanítanak.” S jön a fordulat, melyből kiderül, hogy ezt a nyugtalanságot valójában egy pozitív erő okozza: „a kajakok kisuhannak látókörömből – olyan tanácstalan vagyok, / olyan védtelen, mint fákra a virágözön / úgy hullott rám estétől reggelig / a fehéren villogó életöröm”. A vers cikázik a képek között, a pozitív és negatív minőségek sorra váltakozva teremtik a feszültséget, mint egy mérleg, mely ide-oda billenve nem találja helyét a térben. A „táj” mint valóságos helyszín csak a vers második felében válik explicitté: „egy poros dobrudzsai utat látok, egyre távolodik / egy asszony, karján kosárral, és hamarabb bealkonyodik, / mint ahogy eltűnne az asszony karján a nehéz kosárral, / viszi magával Dobrudzsát felkavart arany porával.” A vers súlypontja itt az asszonyi lét milyenségére helyeződik, az asszony sorra végzi a hétköznapi tevékenységeit, a feladatok súlya azonban jóval túlmutat a látszaton, hiszen nem csupán a saját, hanem a környezete terheit is hordozza. A vers végén választ kapunk a nyugtalanság okára: „Mi lesz még ezen a tavaszon? Mosolyod megfoghatatlan, / és hiába próbálkozom, nem villan föl a szavakban.” A szavak itt, ebben a térben, ebben a helyzetben nem képesek rendet teremteni, s megmarad a képek mágikus világa.

A kötetben verscímként még két román város, Tulcsa (*Temetés Tulcsán*)²⁴ és Suceava (*Suceavai freskó*)²⁵ jelenik meg. Talán van mondanivalója annak is, hogy a magyarsághoz köthető helyszínek, mint Kolozsvár (a *Szégyen és szánalom*²⁶ című versben) és Szilágyság (a *Kilenc-halál balladában*²⁷) nincsenek címbe foglalva. A dobrudzsaihoz hasonló világot idéz *A dombon napraforgótányér*²⁸ című vers, mely noha valóságos dűlőkön indul, a táj elemei, a „bivalyok lábnyoma”, a „napraforgótányér”, a „kukorica érdes tenyere” megelevenednek, s az egyszerű táj is az élmények kaotikus helyszínévé változik. Hervay kötetében a városi helyszínek is hasonló elevenességgel jelennek meg. *A fehér tó városa*²⁹ című versben egy utazásélménynek lehetünk

24 Uo., 73.

25 Uo., 76.

26 Uo., 102–104.

27 Uo., 121–122.

28 Uo., 126.

29 Uo., 29–31.

tanúi, az autóbuzsós utazás során mindegyre a múlt, a történelem idéződik fel. Fontos eleme a versnek a „nylon”:³⁰ „Menni, menni, gyalog, autóbuzsón, / villamoson, egyedül, nylonszatyorral”, Az ifjúság zsúfolt autóbuzsán / nylonszatyorral, benne hús, kenyér, / nylonszatyorral, benne újságpapírba csomagolt szerelem”, „Ez még csak a této-va ifjúság nylonszatyorban” stb. A „nylon” gyakran előkerülő városi motívum a kötetben, megjelenik a *Gondolkozz el velem!*³¹ című versben: „az öcséd ezüstszín acélpillérek alatt füttyörészik, / nylonzacskóban vágja zsebre a reggelit”; továbbá a *Fák között üvegutakon*³² soraiban: „uzsonna a nylonzacskóban”; a *Jajgató*³³ című versben „nylonköpenyben” jelenik meg az édesanya; a *Kirakat*³⁴ című versben: „Meglóbálom piros nylonszatyromat, / benne a ma esti parizer-adag / elszedül. Ragyog a kirakatüveg. / Indulok. Népdalt énekelek.” A sors ironiája talán, hogy a kötetet nejlönfóliába helyezett fénymásolt lapokon kaptam meg, s a játszótéren két hintáztatás között kezdtem el olvasni. Amint a *Gondolkozz el velem!*³⁵ című vershez értem, azon töprengtem, hogy mennyire beleillik a szituáció a Hervay-világba, még akkor is, ha a vers nem éppen ezt az olvasói helyzetet vetíti előre:

Nem tudom, hogy kávézva vagy ingujjban az ablak mellett olvasod majd e verset,
ahonnan messzi kilátni az épülő negyedre, a toronyblokkra,
talán az autóbuzsón böngészed e sorokat,
miközben egyet-egyed dökcsen,
dökcsen majd a vers is,
vagy diszsonáns rímként dühösen félbeszakítanak. [...]

A „dökcsés” képe a *Villamos-dökcsésre*³⁶ című versben kerül ismét elő, melyben a „villamos-dökcsés” csupán a vers monoton ritmusát adja, tematikájában nem kapcsolódik a városi szituációhoz: „[...] Tenyered

30 A „nylon” szó az erdélyi köznyelvben „nájlön”-ként, a magyarországi köznyelvben „nejlön”-ként honosult meg, s ma a helyesírási szabályzat kizárólag a magyarországi változatot fogadja el. (Vö. SZILÁGYI N. SÁNDOR, *A magyar nyelv a Magyarországgal szomszédos országokban = Értékek, dimenziók a magyarságkutatásban*, szerk. FEDINEC CSILLA, MTA, Budapest, 2008, 105–117.)

31 *Uo.*, 35–36.

32 *Uo.*, 46–47.

33 *Uo.*, 63–64.

34 *Uo.*, 88.

35 *Uo.*, 35–36.

36 *Uo.*, 133.

tenyeremre: / egyetlen otthonára, / tenyerem tenyeredre: / egyetlen otthonára. / De életed távoli / érthetetlen lárma, / de életem távoli / érthetetlen lárma.” A *Repülőzúgásra*³⁷ című vers is idekapcsolódik, a repülőgép magasba emelkedése helyett a zuhanásának, majd robbanásának lehetünk tanúi – a vers végén világossá válik, hogy a „repülő” a vers metaforája: „Tompán kattant a szó. / Védj magad hiszékeny olvasó!”

Szokatlan helyszínre vezet a *Gyermekek a rendelőben*³⁸ című vers, melyben az egyéni gyermeki tapasztalatban az emberiség kollektív félelme bukkan fel: „[...] Reszket rózsaszín, kicsi tüdejük, / a hűvös nikkal műszerek előtt. / Hozzák homlokukon a halvány vérereket, / szemükben millió éves félelmeket.” A gyermekek számára a felnőttek a félelem forrásaként is megjelenhetnek (Anne Frank a „bakancs-szívű hadsereg” felnőttjeivel állt szemben), a világ rendje ugyanakkor azt kívánja, hogy a felnőttek a félelem érzete helyett a megnyugvást biztosítsák: „s az orvos nyugodt tekintetében / kapaszkodnak végül szépen”. Hervay Gizella költészetében meghatározó szerepet kap az anya és a gyermek kapcsolata, ezért a társadalmi dimenzió jelenségei közül erre a viszonyra is kitérek. A kötet *Balladája*³⁹ egy észak-moldvai sötét erdőben játszódik, melyben egy fiatalasszonnyal találkozunk, aki az éjszakai holdfényben karjában tartva védelmezi kisfiát. A ballada valójában csupán egyetlen pillanatot örökít meg, a teljes háttértörténet a homályban marad. A rövid történet tanulságaként ugyanakkor megfogalmazható, hogy az anya-gyermek kapcsolat ereje a veszélyes helyzetben is megmutatkozik.

József Attila híres gyermekversét idézi az *Altató*⁴⁰ cím – de a vers teljesen más tartalmat elevenít meg, a versbeli történések balladai hangulatot idéznek. A vers kezdetén megjelenő „gyalulatlan bölcső” a befejezetlenség fájó érzését sugallja, s tragikus kimenetelt vetíthet elő: a szövegben egy magzat halálának a története bontakozik ki. S talán ez a halál nem a véletlen, hanem egy abortusz következménye: „Bordáim közt ring a bölcső, / szíven szúr a szalma, / hétszázéves szépnagyanyám ... / testem takargattya. [...] Meghalsz, meghalsz, szentem, / megmarad a bölcső, / elszáradó lábaimmal / rengetgetem: hő, hő! [...]” Az abortusz napjainkban is tabu – Hervay ezen verse

37 Uo., 54.

38 Uo., 57.

39 Uo., 78.

40 Uo., 65.

sokak számára kimondhatatlan/kimondatlan témát szólaltat meg. Az *Altató* egy anya végső álmot hozó éneke, s ki tudja, hány anya hangja szólal meg ebben a versben.

A gyermeki lét a felnőttek számára már elfeledett oldalát eleve-níti meg a *Sárkányeregető*⁴¹ című vers: „A gyermekek kacagása olyan egyszerű: / repülő papírsárkányokkal kígyózik át / a tiszta őszi égen. / Cérnaszálon is fel tudják eregetni vágyaikat, / egy kicsi négyszögű papírba sűríteni / a sóvárgást a távolságok felé, / a tiszta mély egek felé. / A felnőtt embert úgy ledönti a lábáról / a sóvárgás, hogy le kell ülnie egy kőre / a hűvös napsütésben melegedni egy szusszanásnyit.” Értelmezésemben a gyermekek tiszta szabadságvágya áll szemben a felnőttek megfáradt terheivel, melyet lehet, hogy a felnőttkor elfe-ledtet, de talán rövid pillanatokra újratanulható.

Hervay kötetében a tér, az idő és a társadalom szempontjai szo-rosan összefonódva jelennek meg. Az idő végtelenített, melyben egy-aránt fontos jelentőséget kap a „húszezeréves múlt”, mint a pillanat. A terek ugyancsak tág értelmezést nyerne, dimenziókon átívelően ábrázolják ezt a szövegek: a terek magukban hordozzák a történetiség jegyét is, de arra is alkalmasak lehetnek, hogy más médiumba vigye-nek át, például a villamos döcögése a vers ritmusának az alaphang-jaként jelenik meg. Véleményem szerint Hervay a mai olvasó számára is tartogat meglepetéseket: az általa megfogalmazott művészi képek egy alternatív világba röpitenek, amely nem attól más, hogy teljesen idegen, hanem attól, hogy lírai módon képes hétköznapi és rendhagyó, mégis alapvető emberi kérdésekről írni.